

meje. V mislih imam predvsem izjavo avstrijskega kanclerja dr. Kreiskega iz leta 1972 o prizadevanjih te vrste. Prav ob tem pa nam Goldnerjeva knjiga pokaže na dokajšnjo nevplivnost avstrijske emigracije tudi na Švedskem. To dejstvo v marsičem izpodbija nasprotno izjavo avstrijskega kanclerja, dano v času znane „koroške jeseni“ 1972.

Tone Zorn

Dietrich A. Loeber, Diktierte Option. Die Umsiedlung der Deutsch-Balten aus Estland und Lettland 1939–1941. Neumuenster 1972, str. 60 + 787.

Znano je, da je nemški nacizem s preselitvijo nemških manjšin iz treh baltskih držav, t. j. iz Estonije, Latvije in Litve v letih 1939 – 1941, dejansko uničil tamkajšnje nemštvo. Že naslov gornje knjige opozarja, da je posvečena temu vprašanju. Gre za obsežno zbirko virov, med njimi tudi neobjavljenih, o usodi baltskega nemštva od priprav na njegovo preselitev na območje tretjega rajha (oz. bolje na območje okupirane Poljske) pa vse tja do napada nacistične Nemčije za ZSSR poleti 1941. leta, ko o preseljevanju ni več govora in ko nastopijo novi momenti, med njimi tudi vprašanje, ali je oportuno, da se preseljenci vrnejo na prostor, ki so ga nedavno zapustili. Poleg tega nudi dokumentacija zanimiv vpogled v strukturo baltskega nemštva do preselitve v Hitlerjevo Nemčijo.

Gledano s stališča usode nemških manjšin na drugem evropskem prostoru (vštevši južno Tirolsko), pomeni Loeberjeva zbirka virov delo, ki omogoča primerjavo nacistične politike do sorojakov v treh baltskih državah in drugod po Evropi. Še bolj zanimivi pa so posamezni dokumenti, ki se dotikajo tudi Jugoslavije. Prvi med njimi je dopis nemškega državnega tajnika zunanjega ministrstva Weizsaeckerja z dne 3. novembra 1939 vrsti nemških diplomatskih predstavništev o rajhovski politiki do nemških manjšin izven rajha. Dokument uvodoma pravi, da „kljub pravočasnemu informiranju tujega tiska . . . o novi ureditvi etnografskih razmerij s preselitvijo narodnosti“ zadevno Hitlerjevo izjavo večkrat „zmotno ali zlobno razlagajo“ (mišljena je Hitlerjeva izjava v rajhstagu dne 6. oktobra 1939, ki je le deloma povzeta v Loeberjevo zbirko). Weizsaecker je dalje poudarjal, da pomeni preselitvena akcija prispevek k pomiritvi Evrope. Posebej so bile poudarjene Hitlerjeve besede, da pomenijo drobci nemškega življa na območju vzhodne in jugovzhodne Evrope vzrok stalnih meddržavnih „motenj“. „V času narodnostnega načela in rasne misli je utopično misliti, da je brez nadaljnega mogoče asimilirati pripadnike tega visokovrednega ljudstva. Zato spada k nalogam dalekovidne ureditve evropskega življenja izpeljava preselitev ter na tak način odprava vzrokov evropskih konfliktov (Konfliktstoff)“. In dalje: „Ureditev celotnega zemljinega prostora po narodnostih, kar pomeni: ureditev tistih manjšinskih vprašanj, ki se ne dotikajo le tega prostora, ampak skoro vse južne in jugovzhodnoevropske države“. Dopis je opozarjal, da se Nemčija pogovarja o preselitvi „le z Italijo, Rusijo, Estonijo in Latvijo“, medtem ko nadaljnje preselitve niso aktualne in „se jih ne diskutira“.

Za takratna gledanja NSDAP na problematiko nemških manjšin zunaj rajha je vsekakor značilno, da se je tretji rajh narodnostno odrekoval vsem tistim Nemcem, ki so odklonili preselitev vanj. Za stališča nemškega koroškega nacionalizma do slovenskega vprašanja, ki skuša uveljaviti za slovensko skupnost izključno subjektivni (priznavalni) princip pripadnosti posameznika k določeni narodnosti, je vsekakor več kot zanimiv nemško-estonski dogovor (protokol) z dne 15. oktobra 1939 o preselitvi tamkajšnjih Nemcev v tretji rajh. Kot je znano, so uživali estonski Nemci do tega časa posebno

kulturno avtonomijo, katere odmeve najdemo po letu 1925 tudi na Koroškem, vendar do podobne ureditve slovenskega vprašanja ni nikoli prišlo. Znano je, da bi po koroški inačici mogli uživati manjšinsko varstvo (ter bi bili s tem priznani za pripadnike manjšine) le tisti Slovenci, ki bi se vpisali v poseben narodnostni kataster, pri čemer bi v nasprotju z Estonijo upoštevali za znak pripadnosti k manjšini izključno subjektivno izjavo posameznika. Protokol iz oktobra 1939 kaže, da je moral biti zunaj estonskega narodnega katastra določen del pripadnikov nemške manjšine. Slednje dokazuje določilo, da se morajo preseliti v tretji rajh tudi tisti pripadniki nemške skupnosti „ki jim je notranje ministrstvo izstavilo spričevalo o njihovi pripadnosti nemškemu ljudstvu“.

Zanimiv je tudi ponatis poročil o delovanju Nemške preselitvene družbe (DUT) v letu 1941, žal pa so iz objavljenega dela poročila izpuščeni odstavki o preselitvi kočevskih in ljubljanskih Nemcev (Laibach-Gotschee), ki jih dokument drugače zajema.

Tone Zorn

I processi di Mosca (1936–1938), pripravil Pier Luigi Contessi. Bologna, il Mulino 1970.

Težišče knjige so zloglasni procesi, s katerimi je stalinizem temeljito uničil vrsto dejanskih ali potencialnih nasprotnikov. Poleg samega Stalina in tožilca Višinskega nastopajo tu še Trockij, Zinovjev, Buharin, Radek, Tuhačevski in druge znane osebe, tako da je knjiga zanimiv in relativno podroben (545 strani) pregled dogajanj v vodstvu Sovjetske zveze med obema vojnama. Vsebuje tudi govor Hruščeva na XX. kongresu Komunistične partije Sovjetske zveze, kratko kronologijo notranje političnih dogodkov med leti 1917 in 1940 in seznam s kratko biografijo velikega števila sovjetskih voditeljev, tako rabljev kot obsojencev.

Uvod v knjigo skuša razložiti vzroke, ki so žibelko svobode – za kar se je proglašala – socialistično Sovjetsko zvezo, spremenili v njeno pokopališče. Po zmagi revolucije navadno odpadejo mnogi, ki so v njej sodelovali, kajti za njeno izvedbo so potrebni idealistični fantasti, za njeno ohranitev pa mnogokrat preračunljivi ciniki. Nekaj podobnega se je zgodilo v Sovjetski zvezi po smrti Lenina, ki mu je še uspelo obdržati ravnotežje konfliktnih tendenc in izbruhnila so nasprotja med grupami in osebami, sprva na ravni diskusije in filipik. Stalin, ki ga zaradi teoretične nepodkovanosti kolegi sprva niso jemali posebno resno, se je vmešal po svoje. Na videz le organizacijsko mesto generalnega sekretarja je spremenil v točko, s katere je vsilil Sovjetski zvezi ogromen birokratski aparat ter z njim brezkompromisno in brutalno odpravil mnogo problemov, ustvaril pa je hkrati nove, katerih posledice čuti Sovjetska zveza še danes. Sistem terorja s čistkami in špijonažo med državljani je onemogočal akcije proti režimu, in padli sta okrog dve tretjini vodilnih komunistov, ki bi bili lahko ogrozili Stalinovo pozicijo. Ob vsem tem spoznamo še konkretne metode stalinistov, od mučenja jetnikov in političnih umorov (primer Kirova) do procesov, ki so si po obliki in vsebini, čeprav je šlo za zelo različne obtožence, zelo podobni. Kako je ob vsem tem živel preprosti človek, se knjiga v glavnem ne sprašuje, saj to ni njen namen. Le tu in tam, na primer v zvezi z dokumenti iz Smolenska, se nam nekoliko prikaže njegovo bedno življenje in zanimive so omembe organizacije Narodna volja, ki naj bi delovala tudi še v obdobju stalinizma. Seveda se o tem ve zelo malo. Knjiga je domiselno urejena zbirka dokumentov in človeku pušča